

Terveystoitolehden suhtautuminen lääkkeiden väärinkäyttöön
ja huumeisiin vuosina 1930–1965

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Kandidaatintutkielma

29.11.2018

Valtteri Kyllönen

SISÄLLYSLUETTELO

| | |
|--|----|
| JOHDANTO | 3 |
| 1. TERVEYDENHOITOLEHDEN HIDAS MUTTA VARMA HERÄÄMINEN | 7 |
| 2. SOTASENSUURIA VAI SINISILMÄISYYTTÄ | 10 |
| 2.1 Terveystenhoitolehti vaikenee lääkkeiden väärinkäytöstä sotien ajaksi..... | 10 |
| 2.2 Terveystenhoitolehti reagoi uuteen sodanjälkeiseen huumetilanteeseen | 15 |
| 3. HUUMEONGELMAN MYÖNTÄMINEN UUSIEN TUULIEN MYÖTÄ..... | 20 |
| LOPPULAUSE | 31 |
| LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS..... | 33 |

JOHDANTO

Tutkimukseni aiheena on suomalaisen terveysalan aikakauslehden, Terveystieteiden suhtautuminen lääkkeisiin ja niiden hoito- sekä väärinkäyttöön. Käsittelen tutkimuksessani sitä, kuinka Terveystieteiden lehti kirjoitti lääkkeistä ja niiden käytön vaaroista. Pääasiallisesti tarkastelun kohteena ovat narkoottiset aineet ja niiden väärinkäyttö. Analysoin kuitenkin myös kirjoituksia muista lääkkeistä, joita käytetään huumaavaa oloa hakien, kuten unilääkkeitä ja rauhoittavia lääkkeitä. Tarkastelen myös sitä, kuinka nämä kirjoitukset muuttuivat ja kehittyivät vuosien kuluessa. Tutkimuksen aihe korostaa osuvasti suomalaisen terveysalan työntekijöiden heikkoa tietämystä lääkkeiden vaaroista. Esille tulee myös suomalaisen terveysalan työntekijöiden ajan myötä kehittynyt tietämys lääkkeiden vaikutuksista, jonka askeleet olivat merkittäviä suomalaisten kansanterveyden kehittymisen kannalta.

Tutkimustehtävä pohjautuu yhden pääkysymyksen ja tämän alakysymysten pohjalle. Tutkimuksen pääkysymys ”kuinka Terveystieteiden lehti suhtautui kirjoituksiinsa lääkkeaineiden väärinkäyttöön” jakaantuu seuraaviin alakysymyksiin: ”ilmeneekö kirjoituksissa suhtautumisen kehittyminen tai muuttuminen” ja ”lisääntyykö lääkkeaineita ja niiden väärinkäyttöä koskeva asiantuntijuus tai tietämys aikarajausta koskevalla aikavälillä”. Tutkielman alueellinen rajausta käsittää pääasiallisesti Suomen, mutta myös Ruotsin tilanteesta on mainintoja. Tutkielman aikavälinä toimivat vuodet 1930–1965, johon kohdistuvaa tutkimuskirjallisuutta ja lähdeaineistoa hyödynnän tutkielmassani. Valitsin kyseisen aikavälin tutkielmani aikarajaukseksi, koska 1930-luvulla alkanut heroinin huomattava suosionkasvu nostatti lääkkeiden väärinkäytön yhteiskunnalliseksi ongelmaksi Suomessa. 1960-luvulla Ruotsista saapuneet huumeekulttuurin vaikutteet ja sen seurauksena syntyneet muutokset päättävät aikarajauksen.

Tutkielma sisältää käsitteitä, joiden tunteminen on merkityksellistä kokonaiskuvan hahmottamisen kannalta. Useasti tutkielmassa esiintyvä käsite ”huumaava aine” (myös muodossa huume tai narkoottinen aine) on yksi avainkäsitteistä. Sen määrittelyminen voi olla ongelmallista, koska menneellä vuosisadalla eri aineita pidettiin huumaavina aineina, kuin mitä nykyään. Käsite on myös vaikea määritellä, koska ero lääkkeiden ja huumeiden välillä on hyvin pieni. Määrittelenkin käsitteen sen nykyaikaisen merkityksen

mukaan: huumausaineet ovat ”keskushermostoon lamauttavasti vaikuttavia aineita”. Toinen useasti esillä oleva käsite on opiaatti, jonka määritelmä on seuraava: ”opiumialkaloidi; sitä t. sen johdoksia sisältävä lääke”.¹

Suoraa aikaisempaa tutkimusta, jossa tarkastellaan Terveystieteiden tutkimuskeskuksen kirjoituksia lääkkeistä ei ole, mutta hyödynnän kuitenkin tutkimuksessani aikaisempia tutkimuksia Suomen huumehistoriasta. Lähdeaineistona käytän vuosien 1930–1965 Terveystieteiden kuukausittaisia julkaisuja. Valitsin primäärilähteeksi juuri Terveystieteiden julkaisut, koska lääkkeiden tietämyksen kehityskulku on selkeästi nähtävissä lehden julkaisuissa. Tutkimukseni on luonteeltaan lehdistöhistoriaa, koska tarkastelun kohteena ovat aikakauslehden kirjoitukset, joita analysoin tutkimuksessani. Erikoisaikakauslehden tarkastelu tarjoaa myös syvemmän tarkastelun ja analyysin mahdollisuuden, koska muuttuvan yhteiskunnan uusilla aloilla tarvittiin lisätietoja ja opastusta.² Lähdeaineistoon ei sisälly tästä johtuen myöskään lähdekriittisiä ongelmia, koska tutkimuksessani on kyseessä aikakauslehtien sisällön analyysi.

Hyödynnän tutkimuksessani useita tutkimuksia suomalaisen huumeekulttuurin eri osa-alueilta. Tärkeimpänä yksittäisenä teoksena on MIKKO YLIKANKAAN *Unileipää, kuolonvettä, spiidiä: Huumeet Suomessa 1800–1950* (2009). Ylikankaan teos käsittelee yleisesti suomalaista huumeetilannetta esitetyllä ajanjaksolla. OSMO KONTULAN *Huumeet Suomessa* (1988) käsittelee myöskin kattavasti Suomen huumeetilannetta ja sen kehitystä. PENTTI HAKKARAINEN tarkastelee teoksessaan *Suomalainen huumeekysymys* (1992) huumausaineiden yhteiskunnallista asemaa toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. ATTE OKSASEN artikkeli *Kenraalit vauhdissa ja sotilaat sammuksissa – sota huumeissa ja humalassa* Sari Näreen ja Jenni Kirveen toimittamassa teoksessa *Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia* (2008) kuvaa oivallisesti sota-ajan suomalaista huumeetilannetta. RISTO KARLSSONIN *Kansikuva uusiksi – Kuusikymmentä vuotta elämää ja ihmisiä Yhtyneissä Kuvalehdissä* (1996) antaa kuvauksen Terveystieteiden alkutaipaleista. Näkökulmaa antamassa on myös PÄIVIÖ TOMMILAN ja RAIMO SALOKANKAAN *Suomen lehdistön historia* (1998).

¹ Kielitoimiston sanakirjan www-sivut.

² Tommila & Salokangas 1998, 95.

Heroinin huomattavan suosionkasvun myötä 1930-luvulla alkanut huumetilanteen kehitys alkoi muodostumaan yhteiskunnalliseksi ongelmaksi. Vielä 1930-luvulla lääkkeiden väärinkäytön vaaroja ei tunnettu, joten siihen ei kiinnitetty huomiota. Etenkin kun heroinin sivuvaikutukset huomattiin, lehdistössä alettiin kiinnittää huomiota ”vaaralliselta” vaikuttavaan yskänlääkkeeseen. Sotavuosiin tultaessa heroinin suosio oli kasvanut huomattavasti tehokkaana ja halpana lääkkeenä, jota voitiin käyttää moneen vaivaan. Suosion kasvun seurauksena myös aineen väärinkäytön kasvu yleistyi kansan keskuudessa.³

Sotavuosina heroinin suosio nousi huomattavasti. Erityisesti yskään käytetty heroini saavutti tehokkuutensa vuoksi hyvän maineen sotilaiden ja terveydenhoitohenkilöstön keskuudessa parantavien ominaisuuksiensa vuoksi. Heroinin lisäksi myös kipulääkkeenä käytetty morfiini ja piristeenä käytetty amfetamiini saivat huomiota niiden positiivisten vaikutustensa vuoksi. Sota-ajan lääkkeiden runsaan käytön seurauksena oli satoja narkomaaneja, jotka koituivat yhteiskunnan rasitteiksi.⁴

Tultaessa 1950-luvulle narkomaanien määrä oli huomattavan suuri sota-ajan vaikeuksista seuranneen lääkkeiden runsaan käytön vuoksi. Väärinkäytön yleistyminen koko Suomessa johti siihen, että aiheeseen alettiin kiinnittää lehdistössä enemmän huomiota, täten myös Terveystieteiden lehdessä. 1950- ja 1960-luvuilla suomalainen huume kulttuuri sai uusia vaikutteita ulkomailta, ja isoin vaikutus oli Ruotsilla. Ruotsalaisen huume kulttuurin vaikutusten seurauksena amfetamiinista tuli muotihuume Suomessa 1960-luvulla.⁵

Vauhdikkaasti teollistuvan Euroopan mittakaavassa myöhään teollistuvassa Suomessa alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota proletariaatin ja maalaisten heikentyneeseen terveydentilaan ja siivottomaan elämäntapaan. Esimerkkejä haettiin Euroopan johtavien teollisuusmaiden, kuten Saksan ja Englannin, toiminnasta. Samaan aikaan hitaasti, mutta varmasti muodostuvassa kansalaisyhteiskunnassa lehtien roolit yhteiskunnallisina vaikuttajina ja tiedonvälittäjinä saivat merkittävän aseman. Tavalliselle kansalaiselle suunnattu terveysalan aikakauslehti, *Terveystieteiden lehti*,

³ Ylikangas 2009, 128–133.

⁴ Ylikangas 2009, 151–163.

⁵ Ylikangas 2009, 200–213.

perustettiin vuonna 1889, tarkoituksenaan valistaa Suomen kansalaisia yleisen kansanterveyden ylläpitämisessä.⁶

Terveystoimikunnan ensimmäinen päätoimittaja, Konrad Reijola, oli huomannut kirjallisten ohjeiden merkityksen terveydenhoidollisissa toimissa. Kymenlaakson tulirokkoepidemia vuonna 1883 ja siitä seurannut Reijolan kirjoitus kyseisestä taudista Uudessa Suomettaressa oli antanut sysäyksen lehdelle, joka valistaisi maaseutua, jossa törmättiin päivittäin tietämättömyyteen ja suorastaan taikauskoiseen ajattelutapaan. Valistusta tarvittiinkin toden teolla, sillä lapsikuolleisuus oli erityisesti maaseuduilla hyvin korkea ja keuhkotauti aiheutti useiden ihmisten kuolemat.⁷

Terveystoimilehti ei ollut ensimmäinen laatuaan oleva erikoisajakauslehti. Aikaisemmin, vuonna 1885 ilmestyi ensimmäinen Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin lehdessä numero, joka kantoi nimeä *Aikakauskirja Duodecim*.⁸ Lehti oli kuitenkin suunnattu lääketieteellisen alan asiantuntijoille ja opiskelijoille, jonka seurauksena yleistajuista Terveystoimilehteä alettiin julkaista. Suomalaisen rahvaan terveydenhoidollisissa taidoissa nähtiin aukko, sillä tavallisille kansalaisille suunnattua terveysalan lehteä, joka auttaisi kansalaisia tavallisissa ja arkipäiväisissä tilanteissa, ei ollut aikaisemmin julkaistu Suomessa.

Terveystoimilehti on vanhin maassamme yhä julkaistu aikakauslehti, nykyään nimeltään Kotilääkäri. Suomen itsenäisyyden ollessa vielä parin vuosikymmenen päässä kansalaisille oli tärkeää Suomalaisen lääkäriseuran Duodecimin vaativan, että Venäjään kuuluvassa Suomessa Terveystoimilehteä alettaisiin julkaista suomeksi. Terveystoimikunnan merkitystä merkittävänä ja valistavana aikakauslehtenä kohottaa lehdessä jo vuodesta 1889 lähtien ollut kysymys- ja vastausosasto. Kyseisellä osastolla lukijat pystyivät kysymään suoraan lääkäreiltä neuvoa ja lääkärit pyrkivät parhaansa mukaan auttamaan kysyjä.⁹

⁶ Karlsson 1996, 69.

⁷ Karlsson 1996, 70.

⁸ Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin [www](http://www.duodecim.fi)-sivut.

⁹ Karlsson 1996, 69-71.

1. TERVEYDENHOITOLEHDEN HIDAS MUTTA VARMA HERÄÄMINEN

Lääkkeiden hoitokäytön yleistyttyä huomattavasti 1930-luvulla myös väärinkäyttö yleistyi, sillä lääkkeitä oli helpommin saatavilla apteekeista. Tätä 1930-luvulla esiintynyttä narkomaniaa kutsutaan yleisemmin yläluokkaiseksi morfinismiksi, koska suurin osa väärinkäyttäjistä kuului ylempiin sosiaaliluokkiin. Morfiinin asema hallitsevana huumaavana lääkkeenä oli vakaa vielä 1930-luvun alussa, mutta lähestyttäessä talvisotaa heroiini alkoi halvan hintansa ja helpomman saatavuutensa vuoksi saada yhä enemmän suosiota. Vielä 1930-luvulla lääkkeitä ei nähty kansanterveydellisenä ongelmana, koska oli vielä epäselvää, millaisia vaikutuksia esimerkiksi heroiinilla oli runsaan käytön seurauksena. Maailmanlaajuisen laman päättymisen ja taloudellisen tilanteen parantuminen nosti huomattavasti lääkkeiden kulutusta ja myyntiä 1930-luvulla, mutta erityisesti vuonna 1936 kasvu oli runsasta.¹⁰

Lääkeaineiden väärinkäyttöä käsittelevät artikkelit ovat yllättävän vähäisiä 1930-luvun Terveystieteidenlehdissä, vaikka huumaavia lääkkeitä oli esiintynyt Suomessa jo suhteellisen pitkään kyseiseen ajanjaksoon mennessä. Sotaa edeltävän ajan huumetilanteelle merkittävin tekijä ja kantava voima oli terveydenhuollon sille muovaamat mahdollisuudet, jotka sallivat lääkkeiden suhteellisen helpon väärinkäytön narkomaaneille eikä käytön aloittaminenkaan ollut hankalaa. Heroiinitabletteja sai edullisesti apteekeista tablettien ja heroiinia sisältävien yskänlääkkeiden muodossa ilman reseptiä.¹¹

Lokakuun Terveystieteidenlehdessä vuonna 1934 julkaistiin artikkeli ”Voiko synnytystuskia lieventää huumausaineilla?” Artikkelin kirjoittajan, Helsingin synnytyslaitoksen lääkäri ja kättilöopiston opettajan tohtori Martti Siiralan, mukaan ruiskutettavat huumaavat aineet vaikuttavat vaarallisella tavalla kohdussa olevaan sikiöön, jonka seurauksena verenkiertoon lisättäviä huumaavia aineita on hyvin vaikeaa antaa äidille vaarantamatta sikiötä. Verenkiertoon ruiskutettaviin huumausaineisiin suhtaudutaan artikkelissa paljon kriittisemmin niiden aiheuttaminen suurten vaarojen vuoksi kuin niihin, jotka annetaan hengitysteiden kautta.¹²

¹⁰ Ylikangas 2009, 130.

¹¹ Ylikangas 2009, 126.

¹² M. Siirala, ”Voiko synnytystuskia lieventää huumausaineilla?” (art.). *Terveystieteidenlehti* (TL) 10/1934.

Heroinin saavuttaman suosion lisäksi myös väärinkäytettyjen unilääkkeiden määrä oli huomattavassa kasvussa 1930-luvun Suomessa. Huhtikuun Terveystieteidenlehdessä vuonna 1935 artikkelissa ”Unilääkkeitä on ruvettu suuressa määrin väärinkäyttämään” kiinnitettiin huomiota näiden rauhoittavien lääkkeiden liiakkäyttöön, joka sai ihmisten terveydentilat huononemaan. Järkevässä käytössä unilääkkeistä oli monissa tapauksissa hyötyä, mutta ne ovat elimistölle kuitenkin yhtä lailla vieraita aineita ja myrkkijä kuin narkootiset aineet.¹³

Terveystieteidenlehti reagoi nopeasti 1930-luvun laman jälkeisen talouskasvun synnyttämään lääkkeiden kysynnän ja käytön lisääntymiseen. Lehti julkaisi jo vuoden 1936 helmikuun lehden numerossaan kirjoituksen heroiinista lyhyitä tietoja -palstalla, jossa kansalaisia pyrittiin varoittamaan lääkkeenä pidetyn aineen vaaroista.

Kirjoituksessa heroiniä kutsuttiin ”yskänlääkkeeksi, jonka käyttö vaatii varovaisuutta”. Heroiniä pidettiin erittäin voimakkaana myrkkynä, paljon voimakkaampana kuin morfiini. Asiantuntijoiden mukaan heroinin hyöty lääkkeenä ei vastaa sen käytöstä syntyviä vaaroja ja tämän seurauksena tulisi käyttää muita, vaarattomampia lääkkeitä. Heroiniä käytettiin Suomessa hyvin runsaasti 1930-luvulla. Artikkelissa todettiin: ”tilastot osoittavat, että heroiniä käytetään henkeä kohti vuodessa meidän maassamme huomattavasti runsaammin kuin missään muussa maassa”.¹⁴ Ainoastaan Japani oli laillisen heroinin käytössä Suomea edellä, ja sekin vain vuoteen 1935, jolloin Suomi otti ”kärkipaikan”.¹⁵

Huumausaineiden väärinkäyttäjät olivat 1930-luvulla yksittäistapauksia. Käyttöön johtaneet tekijät olivat hyvin usein yksilöllisiä, vaikkakin tiettyjä huumausaineiden väärinkäytölle tyypillisiä sosiaalisia kehyksiä tapausten taustalla on kuitenkin nähtävissä. Taiteilijat edustivat näitä huumaavien aineiden väärinkäytön kansainvälisiä vivahteita, jotka saapuivat Suomeen muualta. Sotaa edeltävälle huumetilanteelle merkittävin tekijä oli kuitenkin terveydenhuollon muovaamat mahdollisuudet huumeiden väärinkäyttöön. Tätä terveydenhuollon mahdollistamaa väärinkäyttöä korosti morfiinin ja heroinin

¹³ ”Unilääkkeitä on ruvettu suuressa määrin väärinkäyttämään” (art.). TL 4/1935.

¹⁴ ”Yskänlääke, jonka käyttö vaatii varovaisuutta”. TL 2/1936.

¹⁵ Hakkarainen 1992, 51.

jatkuva apteekkijakelu, jonka avulla narkomaanit pääsivät käsiksi huumaaviin lääkkeisiin suhteellisen helposti.¹⁶

Morfiinin ja heroiinin käyttö kansanlääkinnässä ei myöskään kehittänyt tilannetta parempaan suuntaan, sillä esimerkiksi yskänlääkkeeseen sisältyneen vähäisen heroiinimäärän vuoksi ihmiset saattoivat tulla riippuvaisiksi aineesta huomaamattaan. Lääkäreiden määräämät hoidot huumaavien lääkeaineiden avulla johtivat myös huomattavan monien kohdalla riippuvuuksiin.

Terveystieteiden lehti ei juurikaan kirjoittanut 1930-luvulla artikkeleissaan lääkkeiden runsaan käytön vaaroista. Artikkelit olivat hyvin vähäisiä, mutta heroiinin vaarat alkoivat tulla hiljalleen esiin. Kriittisen suhtautumisen kasvu oli kuitenkin nähtävissä – heroiinin vaarat oli huomattu, ja aineen vaikutuksiin ei enää suhtauduttu sokeasti. Lääkkeiden väärinkäyttöä alettiin paheksuaan entistä enemmän, mikä kertoo suhtautumisen muutoksesta negatiivisempaan suuntaan. Vuosikymmenen Terveystieteiden lehtien paneutuminen aiheeseen oli kuitenkin huomattavan heikkoa, kun pohtii senhetkistä suomalaista huumetilannetta: noin kolmannes kehittyneistä riippuvuuksista sai alkunsa lääkärin määräämän hoidon seurauksina 1930-luvulla ja lääkkeitä väärinkäytettiin runsaasti.¹⁷

¹⁶ Hakkarainen 1992, 52-53.

¹⁷ Hakkarainen 1992, 53.

2. SOTASENSUURIA VAI SINISILMÄISYYTTÄ

2.1 Terveystoimikunta vaikenaa lääkkeiden väärinkäytöstä sotien ajaksi

Talvi- ja jatkosota olivat merkittäviä käännekohtia suomalaisen huumetilanteen kannalta. Lääkkeiden väärinkäyttö sai uusia muotoja ja sen käyttäjäkunta muuttui sotiemme aikana. Narkomaanien ryhmä kasvoi sotien aikana ja niiden jälkeen merkittävästi.¹⁸ Muun muassa terveydenhoitoalalla huomattiin jo aikaisessa vaiheessa, että narkoottisista aineista tuli tärkeä osa ihmisten arkielämää sotien myötä. Etenkin heroiinista tuli monien ihmisten päivittäinen, väärinkäytetty nautintoa tuottava lääkeaine, jonka kulutus oli hyvinkin runsasta.¹⁹

Talvi- ja jatkosodan aikana Suomeen kuljetettiin suuria määriä huumaavia lääkeaineita ja niiden käyttö lisääntyi merkittävästi etenkin sotilaidemme keskuudessa, mutta myös kotirintamalla jouduttiin turvautumaan aineisiin. Erilaisia nykyisin huumeiksi luokiteltavia huumaavia lääkeaineita käytettiin moniin eri tarkoituksiin.²⁰ Suomalaiset sotilaat saivat muun muassa Saksasta käyttöönsä Pervitin-nimistä amfetamiinipohjaista piristettä. Suomalainen lehdistö piti Pervitiniä eräänlaisena ihmelääkkeenä. Esimerkiksi Hakkapeliitta-lehti uutisoi keväällä 1941 Pervitinistä otsikolla ”Sotasisua pillereistä”. Artikkelissa sisupillerinä pidetylle Pervitinille annettiin yllättävän positiivinen, jopa ylistävä kuvaus. Pervitinin käyttöön liittyi Suomessa sota-aikana suurta epätietoisuutta: kukaan ei tiennyt, että valmiste oli käytännössä huumausaine – siihen suhtauduttiin samalla tavalla kuin nykyään suhtaudutaan päänsärkylääkkeisiin.²¹

Tästä kaikesta huolimatta Terveystoimikunnan artikkelit, jotka käsittelevät lääkeaineiden lisääntynyttä käyttöä, ovat kuitenkin hyvin vähissä suurimman osan sota-ajasta: ensimmäinen artikkeli, joka käsittelee väärinkäytettyjä rauhoittavia aineita, julkaistiin vasta helmikuussa 1944. Sotien ja niiden jälkeisten vuosien aikana lehdistön toiminnan reunaehdot olivat varsin epänormaalit: sananvapaus oli hyvin rajallista ja

¹⁸ Kontula 1988, 67.

¹⁹ Ylikangas 2009, 151.

²⁰ Oksanen 2008, 181.

²¹ Oksanen 2008, 185–188.

materiaalin säännöstelyn ja puutteen vuoksi julkaiseminen hankalaa. Sotasensuurin mahdollisuutta ei tästä johtuen tule unohtaa, sillä kyseessä saattoi olla kansakunnan moraalisen selkärangan ja yhteishengen ylläpitämisestä.²²

Terveystieteidenlehden vuoden 1944 helmikuun artikkelissa ”Unesta ja unilääkkeistä” tohtori Gunnar Lundqvist varoitti unilääkkeiden vaarallisuudesta. Suhtautuminen unilääkkeisiin oli huomattavasti muuttunut sitten vuoden 1935 artikkelin, jossa todettiin unilääkkeiden väärinkäytön kasvaneen huomattavasti. Helmikuun artikkelissa unilääkkeisiin suhtauduttiin jo kuin huumeisiin ja myrkkyyhin: ”kuta voimakkaammin huumaavaa ainetta käytetään, sitä suurempi huumausvaikutus saadaan aikaan, mutta se ei ole samaa kuin uni”.²³

Lisääntyneen väärinkäytön johdosta yleisenä ohjeistuksena artikkelissa unilääkkeiden käyttöä varten pidettiin sitä, että unilääkkeitä otettaisiin mahdollisimman pieninä annoksina, jotta käytettyjen annosten suuruus ei pääsisi kasvamaan ja tämän seurauksena riippuvuus kehittymään. Unilääkkeiden sijaan ihmisille myös tarjottiin vaihtoehtoja ”luonnollisen unen lääketä”. Artikkelissa ehdotettiin, että ihmisille annettaisiin suhteellisen usein yleisiä rauhoittavia lääkkeitä pieninä annoksina. Nämä rauhoittavat lääkkeet valmistelisivat ihmisiä luonnollista unta varten. Artikkelissa ohjeistettiin myös, että tavallisia rauhoittavia lääkkeitä sai tavallisista ruokakaupoista, joten niiden hankkiminen itselle ei ollut hankalaa. Siinä varoitettiin kuitenkin käyttämästä liikaa rauhoittavia lääkeaineita luonnollisen unen apukeinona, sillä bromivalmisteisten rauhoittavien aineiden pitkäaikaista ja säännöllistä käyttöä pidettiin vaarallisena.²⁴

Terveystieteidenlehden maaliskuun 1944 numerossa hermotautien erikoislääkäri, tohtori J. L. Lydecken käsitteli lyhyesti lääkkeiden käyttöä hermostuneisuuden hoidossa. Unilääkkeiden Lydecken mainitsi olevan käytännöllisiä, jos unen saanti on vaikeaa. Niiden kuitenkin huomattiin olevan myös haitaksi, mikäli käyttö ylitti turvalliset rajat. Artikkelissa Lydecken totesikin: ”lääkkeet eivät tee terveeksi” – niiden käytössä nähtiin

²² Tommila & Salokangas 1998, 231.

²³ G. Lundqvist, ”Unesta ja unilääkkeistä” (art.). TL 2/1944.

²⁴ G. Lundqvist, ”Unesta ja unilääkkeistä” (art.). TL 2/1944.

piilevän se ongelma, että niistä tulee tapa ja himo. Tämän myötä lääkkeiden oivallettiin myös aiheuttavan käyttäjälleen kärsimyksiä riippuvuuden seurauksena.²⁵

Sota-ajan ja sen lopun vaikeuksista johtuen myös unilääkkeiden ja erilaisten rauhoittavien lääkkeiden kysyntä kasvoi huomattavasti. Puutteellisen ohjeistuksen ja ankarien olosuhteiden vuoksi käyttö saattoi karata helposti käsistä. Erityisesti sotilasjohto joutui turvautumaan unilääkkeisiin, sillä he eivät amfetamiinin piristävän vaikutuksen vuoksi pystyneet nukkumaan. Kyseinen lääkkeiden ja huumaavien aineiden kierre johti pitkällä aikavälillä henkiseen romahdukseen, joka oli kenen tahansa kohdalla väistämätön seuraamus.²⁶

Käyttömäärät saattoivat olla hyvinkin suuria, sillä korkeamman johtoportaan käyttöä ei valvottu. Esimerkiksi everstiluutnantti Wolf H. Halsti kärsi ”henkisestä depressiosta” jatkosodan alkuvaiheilla piristeiden ja särkylääkkeiden sekakäytön vuoksi. Amfetamiinipohjaisten piristeiden käyttöä ja väsymystä seuranneessa sekavuustilassa tapahtuneet virhearvioinnit saattoivat olla kohtalokkaita sekä lääkkeiden käyttäjien että muiden kannalta.²⁷

Ennen jatkosodan päättymistä Terveystieteiden aikakauslehti julkaisi vuoden 1944 syyskuun lehdessään artikkelin ”Narkoottisten eli huumaavien aineiden käytöstä”. Kirjoitus oli ensimmäinen, jossa käsitellään huumeita kokonaisen artikkelin verran. Artikkelin mukaan kemiallisen teollisuuden kehittyessä kipujen lievittävien valmisteiden lukumäärä oli huomattavasti lisääntynyt. Samalla niiden teho oli myös kasvanut, sillä hermostoa huumaavia vaikutuksia oli onnistuttu tehostamaan samalla parantaen kipuja lievittäviä vaikutuksia. Narkoottisista aineista artikkelissa mainitaan muun muassa morfiini, kokaiini, alkoholi, unilääkkeet ja kuumepulverit.²⁸

Kirjoituksessa todettiin ja myönnettiin, että huumeet olivat muodostuneet ihmisille tärkeiksi, arkipäiväisiksi asioiksi sotien myötä ja tietoisuutta huumaavista aineista täytyi levittää:

²⁵ J. L. Lydecken, ”Hermoston yliherkkyydestä ja hermostuneisuudesta” (art.). TL 3/1944.

²⁶ Oksanen 2008, 193.

²⁷ Oksanen 2008, 193.

²⁸ ”Narkoottisten eli huumaavien aineiden käytöstä” (art.). TL 9/1944.

Koska tällaisten huumaavien eli narkoottisten aineiden käyttö on meidän päiviemme ihmisten elämässä muodostunut sangen tärkeäksi tekijäksi, ja koska se varsinkin sodan aikaisissa olosuhteissa pyrkii huomattavasti lisääntymään, lienee paikallaan hiukan kosketella sitä terveydenhoidon kannalta.²⁹

Morfiinin kerrottiin olevan korvaamaton apukeino pahoissa tapaturmissa, sotakentillä ja leikattujen potilaiden jälkihoidossa. Se saattoi kipujen poistajana olla monissa tapauksissa jopa hengen pelastaja. Vaikka se olikin myrkyä, järkevästi käytettynä sen todettiin olevan kaikkein arvokkaimpia lääkkeitämme. Tästä huolimatta morfiinin käytön kerrottiin vaativan ”mitä suurinta harkintaa”. Artikkelin mukaan ihonalaisina ruiskeina käytettynä morfiinia sai käyttää vain välttämättömimmän tarpeen vaatiessa lyhyen ajanjakson verran painavista syistä:

Koska aina on uhkaamassa morfinismin vaara, ts. potilas ei enää voikaan tulla toimeen ilman huumauslääkettään, vaan vaatii sitä jatkuvasti ja yhä suurempia annoksia. Kun tällainen morfiinin himo on kerran päässyt syntymään, on se suuri onnettomuus, sillä siitä on perin vaikea päästä vapaaksi. Tällaisen himon orjaksi joutunut ihminen panee kaikki keinot liikkeelle saadakseen jatkuvasti tuota nautintoaan, ja niin hän vaipuu yhä syvemmälle orjuuteensa.³⁰

Artikkelissa myös vahvistettiin, että noin puolet morfiinia aktiivisesti käyttävistä narkomaaneista oli terveydenhoitoalan, kuten lääkäreiden, hammaslääkäreiden, eläinlääkäreiden, sairaanhoitajien tai muiden sen alan työntekijöiden, jotka joutuvat kyseisen aineen kanssa työskentelemään, keskuudessa. Morfiinin jatkuvalla käytöllä kerrottiin olevan seuraamuksena tauti, jolla oli sekä sielullisia että ruumiillisia oireita. Potilaan todettiin kärsivän äkillisestä laihumisesta ja ennenaikaisesta vanhenemisesta, ja näiden lisäksi hänen kasvonpiirteensä veltostuivat huomattavasti sekä kädet alkoivat vapista.³¹

²⁹ ”Narkoottisten eli huumaavien aineiden käytöstä” (art.). TL 9/1944.

³⁰ ”Narkoottisten eli huumaavien aineiden käytöstä” (art.). TL 9/1944

³¹ ”Narkoottisten eli huumaavien aineiden käytöstä” (art.). TL 9/1944

Morfinistin vieroitusoireista saatiin artikkelissa hyvin pitkä luettelo. Aineen väärinkäyttäjät kärsii muun muassa erilaisista kivuista, nuhasta, silmien vuotamisesta, pahoinvoinnista, unettomuudesta, sydämen toimintahäiriöistä, alakuloisuudesta ja ärtyneisyydestä. Hoidettavan potilaan elämä myös päättyi ennenaikaiseen verisuonten kalkkiutumiseen tai johonkin tartuntatautiin, kun hän ei saanut ”nautintoainettaan”. Usein myös mainittiin itsemurhan olevan syy morfinistin ennenaikaiseen kuolemaan.³²

Artikkeli piti kokaiinia erinomaisena hermojen puudutusaineena, josta oli arvaamaton apu monien sairauksien ja leikkausten hoidossa. Kokaiinin, kuten morfiininkin, nautintahakuinen viihdekäyttö oli kuitenkin aloitettu. Tälle väärinkäytölle kokaiinilla oli suuret edellytykset, sillä se ”tekee mielen keveän hilpeäksi ja tuntuu lisäävän voimia”. Erityisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeen kokaiini sai merkittävän aseman suurkaupungeissa käytettävänä viihdehuumeena, jota salakauppiat levittivät ahkerasti tuottoisissa kaupoissa eri nimityksiä aineelle käyttäen. Kokaiinin todettiin myös olevan väärinkäytettynä paljon kohtalokkaampaa kuin morfiinin, ja sen ”orjuudesta vapautuminen” onnistuu hyvin harvoin.³³ Morfiinia pidettiin sota-aikana kuitenkin ”armollisena” lääkkeenä, sillä lääkäreiden velvollisuudeksi nähtiin potilaan kivun lievittäminen ja hengen pelastamisen yritys.³⁴

Unilääkkeiden ja monenlaisten rauhoittavien aineiden kysynnän kerrottiin kasvaneen viimeaikaisina levottomina aikoina ja käytön huomattavasti lisääntyneen. Ihmisille oli myös tullut taipumus käyttää unilääkkeitä eräänlaisina huumaavina aineina, joita käytetään yön lisäksi myös päivisin. Kyseistä väärinkäyttöä pidettiin terveydelle vaarallisena. Unilääkkeiden runsas viihde- ja väärinkäyttö leimattiinkin artikkelissa vakavaksi ongelmaksi ja ihmisen heikkoudeksi, joka saattoi koitua kohtalokkaaksi:

Se on sairaan ajan aiheuttama rappeutumisilmiö, jota vastaan on noustava taistelemaan. Se, joka vähäisenkin pahoinvoinnin sattuessa kohta turvautuu apteekin lääkkeisiin taikka joka vaikeuksiinsa ja elämänsä

³² ”Narkoottisten eli huumaavien aineiden käytöstä” (art.). TL 9/1944

³³ ”Narkoottisten eli huumaavien aineiden käytöstä” (art.). TL 9/1944.

³⁴ Ylikangas 2009, 154–155.

*ristiriitoihin hakee apua narkoottisista aineista, antautuu tielle, joka merkitsee tappiolle joutumista.*³⁵

Lääkärineuvos Oskari Heikinheimon mukaan rauhoittavat lääkkeet, uniroidot, bromisuat ja jopa tavallisimmat kuumeipulverit saattoivat olla väärinkäytettynä vaarallisia lääkeaineita. Kertomansa mukaan hän oli tavannut potilas- ja tuttavapiireissään useita henkilöitä, jotka olivat kyseisten lääkeaineiden liikkakäytön myötä muuttuneet täysin epäsosiaalisiksi, turmelleet kehonsa ja sielunsa terveyden sekä tämän lisäksi pahimmissa tapauksissa vaikuttaneet täten merkittävästi kuolemiinsa.³⁶

Lääkkeitä ja niiden väärinkäyttöä käsittelevät sota-aikaiset kirjoitukset ovat Terveystieteidenlehdessä vähissä. Tämän takana oli ilmeisesti tarkoitus yhtenäistää kansaa ja vahvistaa kansakunnan moraalista selkärankaa. Jos lehdistössä olisi mainittu sotilaiden huumekokeiluista, heidät olisi voitu leimata narkomaaneiksi jouduttuaan ankarissa olosuhteissa turvautumaan huumaavien lääkkeiden hetkellisiin positiivisiin vaikutuksiin. Sota-aikaiset Terveystieteidenlehdet kannustivatkin tukemaan Suomen armeijaa heidän ponnistuksissaan, eikä lehti keskittynyt kyseisenä ajanjaksona juuri ollenkaan lääkkeisiin eikä niiden väärinkäyttöön.

2.2 Terveystieteidenlehti reagoi uuteen sodanjälkeiseen huumetilanteeseen

Sota-aika oli luonut edellytykset huumaavien lääkkeiden, etenkin heroiinin, salakauppaan ja ongelmakäyttöön. Vaikka laillisen heroiinin kulutus oli vähentynyt Suomessa huomattavasti sitten sotien, oli käyttö runsasta vielä sotienkin jälkeen. Suomen armeijan käyttämiä lääkintämenetelmiä kritisoitiinkin ankarasti sotien päätyttyä, sillä se oli aiheuttanut monien sotilaiden riippuvuuden heroiiniin tai muihin lääkeaineisiin. Lääkkeitä määrättiin löysin perustein eikä jakelua kontrolloitu, minkä

³⁵ "Narkoottisten eli huumaavien aineiden käytöstä" (art.). TL 9/1944.

³⁶ "Narkoottisten eli huumaavien aineiden käytöstä" (art.). TL 9/1944.

seurauksena väärinkäyttö oli todennäköisempää ja siitä seurasi joissakin tapauksissa tahaton addiktoituminen.³⁷

Sota-aika oli siis aiheuttanut monille sotilaille riippuvuuden lääkkeisiin, mikä seurasi heitä myös sotien jälkeisiin vuosiin. Heroiinia ollessa liikkeellä paljon sotien jälkeisinä vuosina, näiden uusien narkomaanien väärinkäyttö yleistyi nopeasti. Sadat narkomaanit tarvitsivat hoitopaikan ja sairaalat täyttyivät. Lääkkeiden väärinkäyttö oli muodostunut sodanjälkeisessä Suomessa merkittäväksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi.³⁸

Terveystieteiden lehti julkaisi sotien jälkeen vuoden 1946 toukokuun painoksessaan kirjoituksen ”Miksi käytetään huumausaineita?” Artikkelissa tohtori Ilmari Kalpa totesi huumausaineiden käytön johtuvan yksiselitteisesti hyvän olon tunteen aikaansaamisesta. Yhtä lailla Kalpan mukaan huumeita käytettiin epämiellyttävän olon hävittämiseksi. Alkoholi oli kuitenkin artikkelissa pääasiallisen tarkastelun alla, mutta Kalpa mainitsi morfiinia, kokaiinia ja ”eräitä muita” huumausaineita käytettävän samojen syiden vuoksi. Lääkeaineiden väärinkäyttö sai kuitenkin artikkelissa hyvin pienen aseman, kun kansanterveyttä pahiten uhkaavaa päihdettä, alkoholia, käytiin enemmän läpi.³⁹

Heroiini oli nousseen kulutuksensa vuoksi kattavasti käsittelyssä vuoden 1947 maaliskuun Terveystieteiden lehdessä otsikolla ”Varo heroinia!”. Helsingin toinen kaupunginlääkäri, tohtori Erkki Jokivartio, kirjoitti heroiinista, heroinin asemasta Suomessa ja sen käyttäjistä. Jokivartio kertoi heroinin väärinkäytön pohjautuvan Pohjois-Amerikan suurkaupunkeihin ja Hampurin merimieskortteleihin. Välirauhan ajan jälkeen heroinia oli alkanut esiintyä myös Suomessa, pääasiallisesti Helsingissä. Suomen poliisin Helsingin laitoksen huolto-osaston kirjoissa oli mainintoja ainakin 48 nuoresta heroinismista kärsivästä narkomaanista, joista suurin osa oli ollut tarkkailtavana sielullisesti sairaiden vastaanotolla. Näistä vaikeimmat tapaukset oli siirretty suoraan sairaalahoitoon.⁴⁰

³⁷ Oksanen 2008, 196.

³⁸ Ylikangas 2009, 178.

³⁹ I. Kalpa, ”Miksi käytetään huumausaineita?” (art.). TL 5/1946.

⁴⁰ E. Jokivartio, ”Varo heroinia!” (art.). TL 3/1947.

Jokivartio kuitenkin totesi kirjoituksessaan, että Suomen poliisin käsityksen mukaan heroisiin käyttäjiä oli kuitenkin pelkästään Helsingin alueella jopa 200. Helsingissä heroisiin aktiivisista väärinkäyttäjistä noin 70 % oli miehiä. Ongelmakäyttäjiin kuuluvien miesten keski-ikä oli 23 vuotta, kun taas naisten 21 vuotta. Jokivartio ihmettelikin artikkelissaan, kuinka näihin ongelmakäyttäjiin voi kuulua myös muutamia menestyviä ja tunnettujakin suomalaisia urheilijoita.⁴¹

Alkuvaiheissa heroisiin käyttö oli satunnaista eikä se ollut päivittäistä. Myöhemmin käytöstä tuli kuitenkin jokapäiväinen rutiini, ja tablettimäärät vaihtelivat 20–100 tabletin välillä henkilöstä riippuen. Heroiinia väärinkäytettiin aluksi Jokiharjun mukaan tabletteina, mutta käytön saadessa suuremmat mittasuhteet heroinistit siirtyivät jauhetun heroinitabletin nuuskaamiseen, koska tällöin teho oli heroinistien mielestä huomattavasti voimakkaampi kuin tabletteja käyttäessä. Monille heroinisteille heroisiin hankkimisesta oli tullut ”päätyö”, joka kulutti kaiken heidän aikansa. Poliisin oli myös vaikea puuttua ”näihin nuoriin, kahviloissa vetelehtiviin heroisiin nuuskaajiin”, koska he eivät aiheuttaneet ongelmia.⁴²

Jokivartio näki kirjoituksessaan Suomessa 1940-luvun lopulla ”muotiasiana” esiintyneen heroisiinikäytön ja yleisen heroiniinitalanteen johtuneen heroisiin helposta sodanaikaisesta saatavuudesta:

Kun miehet kuumista korsiista joutuivat talvisäällä vartioon, oli seurauksena jatkuva yskä, jonka lievityksenä käytettiin heroinitabletteja, etenkin kun yskää helpottavan kodeiinin saanti oli vaikeaa. Samoin rintamaoloissa niin yleisiin reumaattisiin särkyihin heroinitabletit olivat yleislääkkeenä. Tämä liian yleinen heroisiinikäyttö on saattanut muutamit neurasteeniset psykopaatit lankeamaan heroinismiin, ja nämä levittävät huumausaineen käyttöä jonkinlaisena muotiasiana ja henkisenä kulkutautina.⁴³

Jokivartio kuvaili heroisiin vaikutuksia samanlaisiksi kuin morfiinin: se lievittää tuskia ja huumaa käyttäjänsä henkisesti. Huumaava vaikutus myös synnytti ”tylsän hyvän olon,

⁴¹ E. Jokivartio, ”Varo heroisiin!” (art.). TL 3/1947.

⁴² E. Jokivartio, ”Varo heroisiin!” (art.). TL 3/1947.

⁴³ E. Jokivartio, ”Varo heroisiin!” (art.). TL 3/1947.

huolettoman laiskuuden ja henkisen rauhan tunteen”. Heroiinin tuomaa vaikutusta ei myöskään esiintynyt Jokivartion mukaan tavallisilla ihmisillä, vaan huumaava vaikutus näkyi pääasiallisesti voimakkaana heikoissa ja hermostuneissa ihmisissä. Heroiinihumalan kerrottiin olevan ”viileä, älyllisen mietiskelevä, vastakohta alkoholihumalan usein karkealle kiihottumiselle”.⁴⁴

Heroiinin kerrottiin rappeuttavan ihmistä pahemmin kuin morfiinin. Jokivartio totesi myöskin puuteoireiden olevan paljon tuskaisemmat. Rappeutumisen oireita olivat muun muassa henkinen velttous, kykenemättömyys keskittymiseen ja säännölliseen työskentelemiseen. Heroiinin väärinkäyttäjät menetti mielenkiintonsa tavallisiin päivän askareisiin, oma-aloitteisuus heikkeni ja yleinen päättäväisyys katosi totaalisesti. Myös käyttäjän tunne-elämästä tuli epävakaa; heroinin sivuvaikutuksina käyttäjä oli välillä vilkas ja kiivas, kun taas välillä alakuloinen ja hiljainen.⁴⁵

Henkisen ja ruumiillisen rappeutumisen lisäksi heroinin väärinkäyttäjillä ilmeni myös vahvaa siveellistä rappeutumista. Jokivartion mukaan heroinin käyttäjä oli itsekeskeinen, epärehellinen ja koko hänen elämänsä pyöri heroinin ja sen hankkimisen ympärillä. Ennen pitkää käyttäjä joutui tekemisiin rikoslain kanssa, joka oli todettavissa Helsingin huolto-osaston tiedossa olevien nuorten heroinistien nimilehtikortin muutoksesta: heroinin väärinkäyttöä edeltävänä aikana varkauksia oli vain kahdessa tapauksessa, kun taas väärinkäytön alkamisen jälkeen 11 nuoren tapauksessa oli esiintynyt rikoksia.⁴⁶

Heroinistit saivat Jokivartion mukaan aluksi aineensa armeijan varastoista, mutta myöhemmin käyttäjät olivat siirtyneet hankkimaan heroinin reseptillä lääkäreiltä. Heroinisti yleensä ilmoitti käyttävänsä reseptillä saatua heroinia ”vain tilapäisesti pahimpaan särkyyn”. Tällaisen väärinkäyttöön lääkärikunta kiinnitti huomiota ja harkitsi toimia, jotka pyrkisivät estämään heroinin väärinkäytön.⁴⁷

Suomi sai useita huomautuksia Yhdistyneiltä kansakunnilta 1940-luvulla laillisen heroinin runsaasta käytöstä. Suomen sisäasiainministeriö perusteli virallisessa

⁴⁴ E. Jokivartio, ”Varo heroinia!” (art.). TL 3/1947.

⁴⁵ E. Jokivartio, ”Varo heroinia!” (art.). TL 3/1947.

⁴⁶ E. Jokivartio, ”Varo heroinia!” (art.). TL 3/1947.

⁴⁷ E. Jokivartio, ”Varo heroinia!” (art.). TL 3/1947.

lausunnossaan mittavan käytön perustuvan heroiinin halpaan hintaan ja tehokkaaseen vaikutukseen. Sisäasiainministeriö vetosi myös ahkerasti siihen, että Suomen kansan yleisterveys oli heikentynyt huomattavasti sotien ja ilmaston seurauksena, mistä johtuen Suomessa oli paljon yskää. Heroiinia tarvittiin kansanterveydellisistä syistä yskän lievittämiseen, ja sisäasiainministeriö totesikin sodan jälkeisten heroiinivarastojen olevan tyhjiä, joten heroiinia tarvittiin tästä syystä lisää.⁴⁸

Sotien myötä syntynyt ensimmäinen suomalainen huumeaalto oli merkittävä käännekohta suomalaisessa huumehistoriassa. Sodat olivat totuttaneet perheet käyttämään monia huumaavia lääkkeitä, esimerkiksi amfetamiinia ja metamfetamiinia sisältäviä aineita. Nämä tavat jatkuivat sotien jälkeen, mikä kuvastaa hyvin suomalaista huumeaaltoa. Myös heroiinia oli runsaasti liikkeellä sotien jälkeen, mikä teki väärinkäytön lisääntymisestä entistä nopeampaa.⁴⁹

Huumeiden avaama rappiollinen tie alkoi saada julkisuudessa yhä enemmän huomiota sotien jälkeen. Heroiini oli muuttunut viattomasta lääkkeestä Helsingin muotihuumeeksi sotien aikana. Vaikka heroiinitablettien saatavuus loppui väliaikaisesti apteekeista vuonna 1946, aineen salakauppa jatkui kaduilla ahkerasti. Helsingistä tulikin sotien jälkeisinä vuosina väkivaltainen ja rikollinen kaupunki lääkkeiden väärinkäytön seurauksena.⁵⁰

Suomalainen huumetilanne oli jälleen kerran kokemassa merkittävää muutosta, kun oltiin saapumassa 1940-luvun lopulle ja 1950-luku oli alkamassa. Uusia vaikutteita suomalaiseen huumeekulttuuriin virtasi ulkomailta pitkin 1950-lukua. Myös terveydenhoitolehti alkoi reagoimaan näihin muutoksiin, kun lääkkeitä ja niiden väärinkäyttöä käsittelevät artikkelit lisääntyivät lehden julkaisuissa 1950-luvulta eteenpäin. Tietämyksen kehitys oli selkeästi havaittavissa, kun verrataan julkaistujen artikkelien määrää aikaisempiin vuosikymmeniin. Myös yhä aikaisempaa kriittisempi suhtautuminen lääkkeiden väärinkäyttöön ja sivuvaikutuksiin on nähtävissä artikkeleista.

⁴⁸ Ylikangas 2009, 183.

⁴⁹ Ylikangas 2009, 178.

⁵⁰ Ylikangas 2009, 179–180.

3. HUUMEONGELMAN MYÖNTÄMINEN UUSIEN TUULIEN MYÖTÄ

Suomen huumetilanteella oli monia yhtäläisyyksiä Ruotsin huumetilanteen kanssa, mutta myös eroavaisuuksia kävi ilmi. Ruotsissa valtaosa narkomaaneista käytti opiaatteja ja yli viidennes amfetamiinia, joka oli Suomessa 1950-luvulla vielä varsin tuntematon aine. Opiaattien ja amfetamiinin helpon saatavuuden vuoksi harva ruotsalainen narkomaani tyytyi metadoniin, joka valtasi Suomessa huumemarkkinat 1950-luvulla. Suomi ei saanut ainoana huomautuksia heroiinin runsaasta käytöstä, sillä myös ruotsalaisten laillisen heroiinin käyttöä kritisoitiin kansainvälisesti.⁵¹

Suomessa unilääkkeiden käytöstä tuli suosittua etenkin nuorison keskuudessa, ja kyseistä ilmiötä pystyttiin vertaamaan heroiinin väärinkäytön ja etenkin sen nuuskaamisen yleistymiseen sotien jälkeen. Ilmiötä pelättiin yleisesti, sillä nuorien ei haluttu rappeutuvan kadulla olevien narkomaanien tavoin.⁵²

Huumeiden väärinkäyttäjien sosiaalisessa rakenteessa näkyi myös edellisellä vuosikymmenellä sotien seurauksena tapahtunut muutos. 1950-luvun huumaavien aineiden väärinkäyttäjistä noin kaksi kolmasosaa tuli työväenluokasta, mikä on huomattava ero 1930-lukuun verrattuna.⁵³ Huumeiden väärinkäyttöä ilmeni edelleen ylempienkin luokkien keskuudessa. He kuitenkin tulivat toimeen huumeiden kanssa, sillä heidän taloudellinen tilanteensa takasi tarvittavan vakauden. Ylempien sosiaaliluokkien narkomaanit eivät myöskään tarvinneet samaa määrää sosiaalihuoltoa kuin alempien luokkien huumeongelmaiset.⁵⁴

Professori Viljo Rantasalo suhtautui huolestuneesti Terveystieteiden ja lääkintäalan tutkimuslaitoksen vuoden 1950 toukokuun kirjoituksessaan ”Lääkkeitten väärinkäyttö” lääkkeiden lisääntyneeseen ongelmakäyttöön, jonka aalto oli pyyhkäisemässä Suomen yli. Rantasalo pohti valtion suurehkon lääkeainebudjetin kannalta, oliko kyseisen summan tarve aito, vai esiintyykö Suomessa lääkkeiden liika- tai jopa väärinkäyttöä. Kivunliekityslääkkeitä, kuten morfiinia, ei suositeltu käyttämään omin päin, koska tällöin oikea diagnoosi saattoi Rantasalon mukaan jäädä saamatta, ja se koituisi pahimmassa tapauksessa potilaan

⁵¹ Ylikangas 2009, 213.

⁵² Ylikangas 2009, 210–217.

⁵³ Hakkarainen 1992, 23.

⁵⁴ Kontula 1988, 68.

omaksi kohtaloksi. Lääkkeiden omatoimiseen käyttöön ja sen seurauksena mahdollisiin terveyttä huonontaviin seurauksiin potilas saattoi joutua monella tapaa. Herkästi reagoivasta ihmisestä kehittyi nopeasti ”krooninen lääkkeiden syöjä, jonka myöhemmin saattaa olla vaikeata vapautua tuosta noitapiiristä”.⁵⁵

Rantasalon mukaan Suomessa oli suuri joukko ihmisiä, jotka käyttivät väärään tarkoitukseen pitkänkin ajanjakson lääkkeitä, kuten unilääkkeitä tai rauhoittavia lääkkeitä. Myös morfiinin ja heroiinin väärinkäyttäjien tunnettiin aiheuttavan väärinkäytöllään pelkkää harmia. Morfinismin tai heroinismin oli näissä tapauksissa laukaissut lääkärin määräämä resepti, jonka seurauksena potilas oli pitänyt lääkettä hyvänä, jatkanut käyttöä ilman syytä ja täten tullut riippuvaiseksi aineesta. Rantasalo toteaaakin, että olisi syytä pohtia, miksi Suomessa näiden kahden opiaatin käyttö on moninkertaista verrattuna muihin pohjoismaihin.⁵⁶

Lääkkeisiin turvauduttiin Rantasalon mukaan liian herkästi kiireisen arjen keskellä. Kaikesta huolimatta piileviä lääkkeiden väärinkäytön tuomia vaaroja ei pitäisi unohtaa ja väärinkäyttöön tulisi suhtautua kriittisesti:

*Varsinaista karkeata lääkkeitten väärinkäyttöä vastaan on reagoitava voimakkaasti, sillä ainakin silloin on kysymys suoranaisestä terveysvaarasta, jota vastaan on taisteltava.*⁵⁷

Heroiini oli katoamassa käytöstä Suomessa miltei kokonaan 1950-luvulla. Tämä johtui kansainvälisen valvonnan kiristämisestä ja kansainvälisestä kritiikistä, joka kohdistui Suomeen ja suomalaisten heroiinin runsaaseen käyttöön. Lääkärihallitus ja Suomen Lääkäriseura Duodecim työskentelivät ahkerasti heroiinin väärinkäytön lopettamisen puolesta. Heroiini katosikin käytöstä vuoteen 1953 mennessä, kun sen käyttöä saatiin rajoitettua huomattavasti.

Muutos huumausainekulttuurissa oli selkeästi havaittavissa koko Suomessa. Kirjailija Henrik Tikkanen löysi nuorten narkomaanien huumaavien aineiden väärinkäytölle useita syitä kirjoittaessaan tapaamistaan nuorista narkomaaneista raportin Suomen

⁵⁵ V. Rantasalo, ”Lääkkeitten väärinkäyttö” (art.). TL 5/1950.

⁵⁶ V. Rantasalo, ”Lääkkeitten väärinkäyttö” (art.). TL 5/1950.

⁵⁷ V. Rantasalo, ”Lääkkeitten väärinkäyttö” (art.). TL 5/1950.

Kuvalehteen vuonna 1959. Ensimmäiseksi syyksi hän ilmoitti huumeiden halvan hinnan: huumeet olivat halvempia kuin alkoholi, eikä niistä tullut samankaltainen huono olo kuin viinasta.⁵⁸

Tikkanen kertoi, että poikien mielestä tytöt eivät pitäneet pojista, jotka olivat humalassa ja ettei alkoholisteista pitänyt kukaan. Toiseksi syyksi hän ilmoitti huumeiden, etenkin amfetamiinipohjaisten, antaman hyvän ja itsevarman olon, jonka avulla käyttäjät saivat huomattavaa itsevarmuutta toimiinsa. Amfetamiinipohjainen Methedrine oli nuorten suosiossa sen monien positiivisten vaikutusten vuoksi: se muun muassa paransi krapulan, minkä vuoksi se saavutti suositun aseman nuorten keskuudessa.⁵⁹

Dosentti Erkki Klemola kirjoitti vuoden 1954 tammikuun Terveystieteiden lehteen ”Ihmelääkkeistä” kirjoituksessaan tehokkaiden lääkeaineiden vaikutuksista suomalaisten kansanterveyden kehitykseen. Klemolan mukaan morfiini oli 20 vuotta sitten toinen arvokkaimmista siihen mennessä lääkeaineista. Morfiini oli kuitenkin menettänyt asemansa eräänä tärkeimmistä lääkeaineista muille uudemmille, tehokkaammille aineille, kuten rokotus- ja puudutusaineille. Klemola myönsi silti artikkelissaan, että morfiinista oli edelleen tavattomasti hyötyä sairaille ihmisille:

*Oopiumista valmistettu morfiini vie ihmeellisellä tavalla tuskat pois ja auttaa hoitoa tapaturmissa ja monissa kivuliaissa taudeissa. Erittäin usein se taas helpottaa toivottomissa taudeissa kohtalon hetken lähestymistä.*⁶⁰

Klemola ei keskity artikkelissaan morfiinin haittavaikutuksiin, vaikka muut Terveystieteiden lehtien huumaavia lääkeaineita käsittelevät artikkelit keskittyivät pääosin aineiden kriittiseen kuvaamiseen ja kansan huumevalistamiseen. Klemolan artikkeli olikin siinä mielessä poikkeus muista aikansa huumaavia aineita käsittelevistä artikkeleista.

Terveystieteiden lehteen artikkeli vuoden 1957 huhtikuulta, ”Saako lääkkeitä liian helposti”, totesi otsikon olevan ajankohtaisempi kuin monet osaavatkaan ajatella, sillä lääkäreiden mukaan lääkkeiden liiallinen, mielivaltaisen käyttö oli huomattavan yleistä.

⁵⁸ Ylikangas 2009, 219.

⁵⁹ Ylikangas 2009, 219–220.

⁶⁰ E. Klemola, ”Ihmelääkkeistä” (art.). TL 1/1954.

Dosentti Ailo Huhtalan mukaan tablettien ja pulverien nauttiminen voi jäädä tavaksi, vaikka kyseessä eivät olekaan narkoottiset aineet.⁶¹

Oikeustieteellisen laitoksen oikeuskemian osaston johtaja professori Antti Alha totesi, että unilääkkeiden liiallisen käytön seurauksena koituva tuho voi johtua myös vahingosta tai onnettomuudesta. Unettomuudesta kärsivä henkilö saattoi epähuomiossa ottaa tarvittavien unilääkkeiden lisäksi ylimääräisiä tabletteja, josta seuraa pahimmassa tapauksessa kohtalokas kuolema unilääkkeiden yliannostuksen seurauksena. Autolla ajaminen lääkeaineiden vaikutuksen alaisena oli myöskin ollut ehdottoman kiellettyä. Alha kertoi unilääkkeen huumaavan vaikutuksen jatkuvan jopa kahdeksan tunnin ajan, ja tällöin ei kenenkään pitäisi olla liikenteessä autolla. Monien muidenkin lääkeaineiden vaikutukset olivat samanlaiset aisteja lamaannuttavat kuin unilääkkeillä.⁶²

Lääkintöhallituksen edustaja apteekkineuvos B.E. Lindewald korosti, että oli olemassa tietty joukko lääkkeitä, jotka olivat väärinkäytettyinä odottamattoman vaarallisia. Hän myös totesi, että lääkkeet voivat muodostua vaarallisiksi, jos niitä väärinkäytetään. Lindewaldin mukaan lääkintöhallitus valvoi huumaavien lääkeaineiden käyttöä tehokkaasti: huumausaineita koskevat lääkemääräykset oli säilytettävä erikseen. Tämän lisäksi apteekkitarkastaja kävi suorittamassa tarkastuksia, jolloin tarkastetaan, että valvonta on kunnossa. Huumausaineita ei saanut Lindewaldin mukaan apteekeista ilman reseptejä.⁶³

Lindewald suhtautui vasta markkinoille saapuneeseen ja hurjan suosion viihdehuumeena saaneeseen algidoniin kriittisesti, jonka aluksi kerrottiin olevan vain vieroittava aine:

Kun algidon, josta viime vuosina on paljon puhuttu, tuli markkinoille, mainostettiin sitä morfiinista vieroittavana aineena. Algidonin käyttö yleistyi valitettavasti ja huippukulutus oli meillä vuonna 1952, jolloin sitä

⁶¹ "Saako lääkkeitä liian helposti?" (art.). TL 4/1957.

⁶² "Saako lääkkeitä liian helposti?" (art.). TL 4/1957.

⁶³ "Saako lääkkeitä liian helposti?" (art.). TL 4/1957.

*käytettiin peräti 17 kg. Monet entiset morfinistit alkoivat käyttää algidonia huumausaineena, jota se epäilemättä on.*⁶⁴

Lindewald kuitenkin totesi luottavaisin mielin, että algidonin käyttö oli saatu vähenemään tiukentuneiden säännöstelyjen vuoksi, vaikka Ruotsissa asiantuntijat olivat hänen mukaansa sitä mieltä, että algidon nähtiin morfiinin vieroitusaineena. Hänen mukaansa sodanjälkeinen ja kansainvälisestäkin kritiikkiä herättänyt huolestuttava heroinin väärinkäyttö oli saatu Suomessa vihdoin loppumaan.⁶⁵

Rauhoittavien lääkkeiden väärinkäyttö oli myös yleistynyt huomattavasti Lindewaldin mukaan. Vaikka kyseisissä lääkkeissä olikin ostorajoitus, se ei ollut riittävä, minkä seurauksena rajoituksia olisi Lindewaldin mukaan tiukennettava. Hän kommentoikin, että tehokkaana keinona väärinkäytön lopettamiseksi olisi määrättävä vahvat rauhoittavat lääkkeet reseptipakon taakse.⁶⁶

Yliopiston apteekin hoitaja, proviisori U. Aarnio kertoi lausunnossaan, että tietyllä paikkakunnalla annettu narkoottisia aineita koskeva resepti kelpasi vain siellä, jossa resepti oli annettu. Esimerkiksi Helsingissä kirjoitettu resepti ei kelvannut Rovaniemellä, eikä päinvastoin. Tällä tavoin pyrittiin minimoimaan mahdollisuudet, että narkoottisia aineita saisi apteekeista väärennetyillä resepteillä. Rauhoittavia lääkkeitä sai ostettua yhdestä apteekista tietyn verran, mutta esimerkiksi pääkaupunkiseudulla saattoi mennä useaan apteekkiin ja ostaa kiintiön täyteen, mutta tätä Aarnio ei nähnyt ongelmana.⁶⁷

Terveystieteiden lehti käsitteli vuoden 1958 joulukuun numerossaan asiantuntijoiden haastattelujen avulla suomalaisten lääkkeiden väärinkäyttöä ja siitä koituvia haittoja artikkelissa ”Lääkkeiden edut ja haitat”. Apteekkineuvos Veli Krogeruksen mukaan yksinkertaisten ja tavallisten lääkkeiden vaarat tulivat nopeasti esiin, kun lääkeainetta käytettiin pitkäaikaisesti ja liian suurissa määrin. Sodan jälkeen huomattavasti lisääntynyt mainonta oli monissa tapauksissa johtanut tähän, että lääkeaineita alettiin huomaamatta väärinkäyttämään. Krogeruksen mukaan oli tärkeää muistaa, että ”lääkkeet ja lääkkeenä käytettävät aineet eivät ole mitään jokapäiväistä leipää”.

⁶⁴ ”Saako lääkkeitä liian helposti?” (art.). TL 4/1957.

⁶⁵ ”Saako lääkkeitä liian helposti?” (art.). TL 4/1957.

⁶⁶ ”Saako lääkkeitä liian helposti?” (art.). TL 4/1957.

⁶⁷ ”Saako lääkkeitä liian helposti?” (art.). TL 4/1957.

Lääkkeiden turhaa käyttöä tulisi ehdottomasti välttää, kuin myös niiden jatkuvaa käyttöä.⁶⁸

Artikkelin toisessa haastattelussa dosentti Erkki Klemola esitti huolestuneen mielipiteensä suomalaisten yleisen tietämättömyyden lääkkeiden todellisista vaikutuksista. Klemolan mukaan tämä ongelma oli yleistymässä sekä Suomessa että kansainvälisesti:

*Lääkkeiden väärinkäytöstä ja lääkkeiden aiheuttamista haitoista ja sivuvaikutuksista on kehittymässä tärkeä yleismaailmallinen, ihmisten terveyttä ja hyvinvointia uhkaava ongelma. Osoituksena tästä on se, että Maailman Terveysjärjestökin on ottanut ongelman toimintapiiriinsä.*⁶⁹

Syyt lääkkeiden väärin- ja ongelmakäyttöön olivat Klemolan mukaan moninaiset. Vapaasti apteekeista saatavien lääkkeiden väärinkäytössä suurimman vastuun kantoi asiakas itse ja ongelma riippui täysin heistä. Tärkein tekijä lääkeaineiden väärinkäytön takana oli tietämättömyys lääkeaineiden vaikutuksista. Tästä huolimatta myös propagandaa viljelevillä ja taloudellista voittoa tavoittelevilla lääketehailla oli suuri vastuu lääkeaineiden väärinkäytössä.

Klemola myös totesi, että ihmisillä oli taipumusta liioitteluun lääkkeiden käytössä. Tämän seurauksena syntyi tahatonta tai tahallista väärinkäyttöä, jonka seuraukset saattoivat olla kohtalokkaita. Lääkkeistä oli oikein käytettynä suunnatonta hyötyä ihmisille, mutta ihmisten pitäisi Klemolan mukaan olla tietoisia lääkeaineiden sivuvaikutuksista ja mahdollisista riippuvuutta aiheuttavista ominaisuuksista.⁷⁰

Dosentti Matti Paasonen totesi omassa haastattelussaan vapaasti apteekeista saatavien rauhoittavien lääkkeiden käytön unilääkkeenä olevan todella yleistä, mistä johtuen ei voitu tarpeeksi korostaa, että etenkin rauhoittavien lääkkeiden jatkuvaan käyttöön liittyi vaarallisiakin sivuvaikutuksia. Lääkkeiden sietokyky oli Paasonen mukaan yksilöllistä, ja toisilla sivuvaikutuksia saattoi esiintyä toisia helpommin.⁷¹

⁶⁸ "Lääkkeiden edut ja haitat" (art.). TL 12/1958.

⁶⁹ "Lääkkeiden edut ja haitat" (art.). TL 12/1958.

⁷⁰ "Lääkkeiden edut ja haitat" (art.). TL 12/1958.

⁷¹ "Lääkkeiden edut ja haitat" (art.). TL 12/1958.

Artikkeli ”Hermopillereiden oikotie” käsitteli rauhoittavien lääkkeiden kasvavaa väärinkäyttöä. Vuoden 1960 helmikuun Terveystieteiden lehdessä Professori Sven Donner totesi jo kirjoituksen alussa, että rauhoittavien lääkkeiden väärinkäyttö oli kasvanut mittavaksi ongelmaksi Suomessa:

Silloin kuin valmisteita ei ollut sellaisia määriä kuin nykyään eikä niiden tuntemusta levitetty niin vilkkaasti ja ne olivat nykyistä tiukemmin lääkäriltä saatavan reseptin takana, ei niiden nieleskeleminen omin päin ollut sellainen ongelma kuin millaiseksi se nykyään on kehittynyt.⁷²

Donnerin mukaan takavuosien rauhoittavien aineiden väärinkäytön tilanne alkoi olla huolestuttavalla tasolla, kun apteekkien vapaaseen kauppaan lisättiin rauhoittavia pillereitä ja tippoja. Näiden käyttöä ei kukaan lääkäri pystynyt valvomaan, minkä seurauksena käytön määrät nousivat huomaamatta korkeiksi. Rauhoittavia lääkkeitä voitiin Donnerin kertoman mukaan käyttää kahdella tavalla: lääkärin ohjeiden mukaisesti tai tilapäisluontoisesti. Tätä jälkimmäistä vaihtoehtoa lääkärit eivät kuitenkaan suositelleet, sillä silloin ihmiset turvautuivat runsaasti määriin rauhoittavia lääkkeitä ja ”liukuivat kokonaan niiden varaan”.⁷³

Donnerin mukaan satunnaista rauhoittavien lääkkeiden käyttöä ei nähty ongelmallisena, mutta kaikkien ihmisten itsekuri ei riittänyt siihen, mitä rauhoittavien lääkeaineiden hallussapito vaatii. Omatoiminen voimakkaiden rauhoittavien lääkkeiden käyttö ei Donnerin mukaan pitäisi tulla kysymykseen missään tapauksessa, sillä voimakkaiden sivuvaikutusten vuoksi kyseisiä lääkeaineita ei tulisi käyttää ilman lääkärin läsnäoloa ja kontrollia. Donner päätyikin myöntämään, että rauhoittavien lääkkeiden käyttö saattoi olla palkitsevaa, mutta niiden käytössä piili myös omat vaaransa. Pitkittyneen käytön seuraukset saattoivat olla vahingolliset, varsinkin jos käytölle ei ollut aitoa syytä:

On hyödytöntä, jopa vahingollista nauttia lääkkeitä vuodesta toiseen samaan sielulliseen häiriötilaan.⁷⁴

⁷² S. Donner, ”Hermopillereiden oikotie” (art.). TL 2/1960.

⁷³ S. Donner, ”Hermopillereiden oikotie” (art.). TL 2/1960.

⁷⁴ S. Donner, ”Hermopillereiden oikotie” (art.). TL 2/1960.

Saman vuoden lokakuussa Terveystieteiden lehti julkaisi artikkelin ”Lääkeaineet ja niiden vaikutus”. Dosentti Ailo Huhtala piti kipuja lievittävistä aineista morfiinia ja sen kaltaisia aineita tärkeimpinä. Morfiinia oikein ja sopivan suurissa määrin käyttämällä pystyttiin poistamaan kipu kuin kipu, johon tavalliset särkylääkkeet eivät pystyneet. Morfiinia oli siis vielä 1960-luvullakin pidetty ”ihmelääkkeenä”, jonka käyttöä ei ollut sen terveydenhoidollisen tehon vuoksi lopetettu.⁷⁵

Huhtala kuitenkin totesi kirjoituksessaan, että huumaavat lääkeaineet, kuten unilääkkeet ja morfiini, sen johdokset ja muut samaan synteettisen ryhmään kuuluvat aineet kuten kokaiini ja d-amfetamiini saivat aikaan tottumuksen lisäksi riippuvuuden jo suhteellisen lyhyen käytön jälkeen. Tottuminen ja riippuvuus syntyivät Huhtalan mukaan sitä nopeammin, mitä suuremmilla määrillä kyseisiä aineita oli käytetty. Huhtalan mukaan jokainen ihminen saattoi tottua tiettyihin huumaaviin aineisiin, mutta vain tietynlaisissa yksilöissä syntyi ”himo” käytettyä huumausainetta kohtaan:

On ilmeistä, että kaikki ihmiset voivat määrätynlaiseen lääke- tai huumausaineeseen tottua, mutta vain joissakin yksilöissä syntyy himo. Kun nämä lääke- tai huumausaineet vaikuttavat keskushermostoon joko lamauttaen tai kiihottaen ja samalla aiheuttavat ja samalla aiheuttavat sielullisia muutoksia saaden aikaan miellyttävän huumaustilan, euforian, edellyttää himon syntyminen ilmeisesti myös määrätynlaisista sielullista rakennetta.⁷⁶

”Kroonista huumausaineiden käyttöä”, jota aikaisemmin Huhtalan mukaan kutsuttiin narkomaniaksi, kutsuttiin nyt euforimaniaksi. Tämä johtui siitä, että tietty osa huumaavan tilan aiheuttavista aineista ei vaikuta narkoottisesti vaan euforisesti ja kiihottavasti, aikaansaaden hyvän olon tilan.⁷⁷

Tohtori Aarno Harenko kirjoitti vuoden 1962 kesäkuun terveydenhoitolehden artikkelissaan ”Unilääkkeiden väärinkäyttö” selkeästi yleistymässä olevasta ilmiöstä lääkkeiden valmistuksen teollistumisen myötä. Harenko kertoi, kuinka kaupallisten tavoitteiden saavuttamiseksi lääkkeitä mainostettiin runsaasti, jonka seurauksena syntyi

⁷⁵ A. Huhtala, ”Lääkeaineet ja niiden vaikutus” (art.). TL 10/1960.

⁷⁶ A. Huhtala, ”Lääkeaineet ja niiden vaikutus” (art.). TL 10/1960.

⁷⁷ A. Huhtala, ”Lääkeaineet ja niiden vaikutus” (art.). TL 10/1960.

otolliset mahdollisuudet lääkkeiden väärinkäytölle. Unilääkkeiden tehdasmaisen valmistus alkoi noin vuonna 1870, ja niiden kulutus lisääntyi nopeasti. Pääasiallisesti kyse oli Harengon mukaan väärinkäytöstä, joka oli seurausta unilääkkeiden tarpeettomasta säännöllisestä käytöstä.⁷⁸

Unilääkkeisiin tottuminen oli aluksi pelkkä sielullinen tapahtuma. Harengon mukaan tämä muuttui kuitenkin hyvin pian ruumiilliseksi tapahtumaksi, kun keho ei enää pärjännyt ilman lääkeaineen antamaa tilaa. Unilääkkeiden vieroitusoireet saattoivat olla yllättävänkin vaarallisia, mutta nekin olivat yksilöllisiä. Unilääkkeiden väärinkäytön tunnisti Harengon mukaan päiväaikaisesta käytöstä rauhoittavien ja mielialaa parantavien ominaisuuksien takia. Unilääkkeiden väärinkäytön takana oli sama huumaaavan tilan tavoittelu kuin esimerkiksi morfiinin ongelmakäytössä.⁷⁹

Unilääkkeiden päivittäiset annokset suurenivat nopeasti riippuvuuden kehittyessä väärinkäytön seurauksena. Vähitellen riippuvuus kehittyi krooniseksi unilääkemyrkytykseksi nimitettyyn tilaan, minkä seuraukset saattoivat olla vaaralliset riippuen henkilöstä:

*Käytäntö on osoittanut, että unilääkkeiden päiväkäytön aloittaminen merkitsee vaarallisen rajan ylittämistä, mistä paluu voi olla vaikeata ja monessa tapauksessa mahdotonta.*⁸⁰

Harenko kuvaili kroonisesta unilääkemyrkytyksestä kärsiviä henkilöitä luonteeltaan täysin erilaisiksi ja sielullisilta ominaisuuksiltaan totaalisen muuttuneiksi:

*Yritteliäisyys ja henkinen kestävyys sammuvat, harrastusten piiri suppenee, työssä ilmenee laiminlyöntejä, moraalinen arvostelukyky lamautuu, niin että voi ilmetä epäsosiaalisia ja rikollisiakin piirteitä. Tätä kehitystä voimme nimittää luonteenpohjan ontumiseksi.*⁸¹

Henkilöillä, jotka väärinkäyttävät unilääkkeitä, oli kuitenkin taipumuksia myös toisenlaisiin muutoksiin. Väärinkäyttäjien mielialat muuttuivat äkillisesti ja

⁷⁸ A. Harenko, "Unilääkkeiden väärinkäyttö" (art.). TL 6/1962.

⁷⁹ A. Harenko, "Unilääkkeiden väärinkäyttö" (art.). TL 6/1962.

⁸⁰ A. Harenko, "Unilääkkeiden väärinkäyttö" (art.). TL 6/1962.

⁸¹ A. Harenko, "Unilääkkeiden väärinkäyttö" (art.). TL 6/1962.

todellisuudenkuvat kokivat vääristymiä, joita leimasivat lääkeaineiden aiheuttamat sivuvaikutukset:

Toisaalta ajatustoiminta hidastuu ja käsityskyky alenee. Mieliala muuttuu ärtyisäksi ja rauhattomaksi, ilmenee taipumusta äkillisiin, harkitsemattomiin tekoihin. Henkilö ei myöskään pysty arvostelevaan omaa tilaansa, vaan kuvittelee jatkuvasti, että hän ole unilääkkeiden väärinkäyttäjä. Tätä kehitystä voimme nimittää tylsistymiseksi.⁸²

Unilääkkeet saattoivat myös aiheuttaa ruumiillisia oireita, mutta nämä olivat harvinaisempia kuin edellä mainitut. Ruumiilliset oireet olivat yksilöllisiä, minkä seurauksena fyysiset oireet eivät aina olleet unilääkkeiden väärinkäytön aiheuttamia. Tästä johtuen Harenko painotti, että oireista tulisi ottaa selvää lääkäriltä ennen hätiköityjä johtopäätöksiä.⁸³

Terveystieteiden haastattelussa vuoden 1964 syyskuun lehdessä Harenko kommentoi, kuinka uni- ja rauhoituslääkkeet, narkoottiset lääkeaineet ja muutkin lääkeaineet saattoivat olla aiheuttamassa riippuvuuksia ja myrkytystiloja väärinkäytettyinä, samalla tavalla kuin alkoholi. Artikkelissa ”Myrkyt ja mielenhäiriöt” Harenko kuvaili, kuinka psykiatrien potilaista suuren ryhmän muodostavat ne henkilöt, jotka olivat joutuneet sinne lääkeaineiden väärinkäytön vuoksi.⁸⁴

Unilääkkeiden ja rauhoittavien lääkkeiden väärinkäyttäjät tavoittelivat lääkeaineiden kulutuksellaan humalan kaltaista huumaavaa tilaa. Kyseiset henkilöt pystyivät hoitamaan työnsä, mutta olivat jatkuvasti tilassa, jossa lääkärin mukaan oli tunnusomaisia ominaisuuksia mielisairauksille. Kyseisten lääkeaineiden väärinkäyttäjät pyrki hallitsemaan lähipiiriään kiristyksillä ja uhkauksilla, pahimmissa tapauksissa henkilö uhkasi jopa surmata itsensä. Tutummin alkoholista koituva delirium-tila uhkasi myös runsaasti unilääkkeitä ja rauhoittavia lääkeaineita väärinkäyttäviä henkilöitä. Kyseisessä tilassa oleva henkilö oli täysin tiedoton ympärillä olevasta maailmasta ja kärsi

⁸² A. Harenko, ”Unilääkkeiden väärinkäyttö” (art.). TL 6/1962.

⁸³ A. Harenko, ”Unilääkkeiden väärinkäyttö” (art.). TL 6/1962.

⁸⁴ A. Harenko, ”Myrkyt ja mielenhäiriöt” (art.). TL 9/1964.

vakavista aistiharhoista. Pahimmassa tapauksessa delirium-tila saattoi päättyä kohtalokkaasti kuolemaan.⁸⁵

Harengon mukaan usein pidettiin outona ja epäselvänä, kuinka riippuvuuden kannalta unilääkkeet ja rauhoittavat lääkkeet olivat petollisempia kuin esimerkiksi morfiini:

Saattaa tuntua vaikealta uskoa, mutta käytäntö on osoittanut, että uni- ja rauhoituslääkkeiden väärinkäytöstä on paljon vaikeampi päästä irti kuin esim. morfiinista. Suurimpana syynä lienee se, että mainitut lääkkeet saavat aivoissa aikaan enemmän tuhoa kuin morfiini, ja toiseksi on niin, että rauhoituslääkkeiden nauttijat eivät myönnä itselleen olevansa narkomaaneihin rinnastettavissa ja useimmiten kieltäytyvät tajuamasta, että ovat joutuneet tilaan, josta olisi ehdottomasti vapauduttava.⁸⁶

Terveystieteiden lehden kirjoittamat artikkelit lääkkeistä ja niiden sivuvaikutuksista sekä väärinkäytöstä lisääntyivät huomattavasti 1950- ja 1960-luvuilla. Vuosikymmenten uusinta muotihuumetta, metadonia, käsiteltiin myös kattavasti Terveystieteiden lehdessä. Kehityksestä voikin todeta, että lääkkeiden väärinkäytöstä muodostunut ongelma nähtiin todellisena yhteiskunnallisena ongelmana, johon haluttiin puuttua monin eri keinoin. Terveystieteiden lehti nähtiin yhtenä vaikuttamisen väylänä, joka kirjoituksillaan pyrki tiedottamaan ihmisiä lääkkeiden vaaroista.

⁸⁵ A. Harenko, ”Myrkyt ja mielenhäiriöt” (art.). TL 9/1964.

⁸⁶ A. Harenko, ”Myrkyt ja mielenhäiriöt” (art.). TL 9/1964.

LOPPULAUSE

Tarkastellessa Suomen huumetilanteen radikaalia muutosta 1930-luvun alusta 1960-luvun puoliväliin tultaessa voidaan huomata, kuinka merkittävä se oli monen eri osa-alueen, esimerkiksi lainsäädännön, kannalta. Uudistuva lääkeaineiden väärinkäytön muovaama tilanne vaati jatkuvia toimia viranomaisilta sekä lääkäreiltä, jotta väärinkäytettyjen lääkeaineiden käyttö ja kadulla pyörivä salakauppa saataisiin mahdollisimman vähäiseksi. Huumaavia lääkeaineita, kuten myös unilääkkeitä ja rauhoittavia lääkkeitä väärinkäytettiin koko kyseisen aikavälin ajan eriävissä määrin. Uusia lääkeaineita saapui kadun markkinoille ja vanhoja hävisi sekä lääkeaineiden väärinkäyttötavat muuttuivat ja kokivat mullistuksia, joihin narkomaanit pyrkivät sopeutumaan. Uusia vaikutteita virtasi Suomeen ympäri Eurooppaa, mutta erityisesti Suomen naapurimaalla, Ruotsilla, oli merkittävä rooli lääkeaineiden väärinkäytön kulttuurin uusien piirteiden maahantuoja.

Terveystieteiden lehti pyrki reagoimaan julkaisuissaan Suomen nopeasti muuttuvaan huumetilanteeseen ja valaisemaan aihetta käsittelevillä artikkeleillaan kansalaisia lääkeaineiden väärinkäytön vaaroista. Lehteen kirjoittavat lääkkeisiin ja niiden väärinkäyttöön erikoistuneet lääkärit pyrkivät kirjoittamaan aiheeseen liittyviä artikkeleita aikaisempaa säännöllisemmin. Lääkeaineiden väärinkäyttöä käsittelevien artikkeleiden määrän kasvu onkin huomattavissa tarkasteltaessa artikkelien määrää 1930-luvulla, 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa. Erityisen huomattavaa oli 1960-luvun alussa julkaistuissa lehdissä olevien lääkeaineiden väärinkäyttöä koskevien artikkelien määrä, joka oli aikaisempiin vuosiin verrattuna huomattavan suuri.

Lääkeaineiden väärinkäyttöä, itse lääkkeitä ja niiden vaikutuksia käsitteleviä artikkeleita julkaistiin tasapuolisesti. Terveystieteiden lehden kanta lääkeaineiden väärinkäyttöön oli kriittinen. Julkaisuissa kuitenkin ylistettiin aikalaisille tärkeitä lääkeaineita, jopa narkoottisia. Ne nähtiin välttämättöminä kansanterveyden ylläpitämisessä, esimerkiksi morfiini kivunlievityksessä ja unilääkkeet hermostuneisuuden poistamisessa. Toisaalta Terveystieteiden lehden artikkeleissa kirjoitettiin jopa pelottavaan sävyyn lääkeaineiden väärinkäytöstä aiheutuvista seurauksista, joiden todettiin usein olevan kohtalokkaita ja hyvin vaarallisia. Kirjoittamalla pelottavista sivuvaikutuksista Terveystieteiden lehti pyrki ilmeisesti järkyttämään lukijat kyseisellä tavalla, etteivät ainakaan he päätyisi

lääkeaineiden väärinkäyttäjiksi, koska olivat jo valmiiksi tietoisia lääkeaineiden suurien määrien sivuvaikutuksista.

Vähäinen tietämys lääkeaineista ja niiden sivuvaikutuksista nähtiin ongelmana Suomessa etenkin sotien aikana ja niiden jälkeisinä vuosina. Tämä näkyi myös Terveystieteiden lehden julkaisuissa: lehti ei julkaissut lääkeaineiden runsaasta käytöstä ja väärinkäytöstä huolimatta kirjoituksia, vaikka ne olisivat olleet aiheellisia. Etenkin jatkosodan aikana lääkeaineiden, erityisesti narkoottisten, käyttö oli runsasta ja tiedottomuuden ja ohjeistuksen puutteen seurauksena väärinkäyttö yleistyi suhteellisen nopeasti sodan uuvuttavien olojen vuoksi. Ensimmäinen heroiinista varoittava kokonainen artikkeli ilmestyi vasta paljon sodan jälkeen, jolloin Suomessa sodan jälkeen alkanut heroiniongelma oli jo kasvanut huomattavasti. Terveystieteiden alan työntekijöiden vähäisen tietoisuuden vuoksi heroinin vaaroista ei pystytty tiedottamaan, minkä seurauksena riippuvuuksia pääsi syntymään.

Tietämyksen kehittyminen kuitenkin näkyi myöhempinä vuosina, kun lääkeaineiden liiallisen käytön ja väärinkäytön vaarat tuotiin esiin yhä useammin Terveystieteiden lehden artikkeleissa. Myös uusien viihdehuumeiden väärinkäytöstä oli mainintoja, esimerkiksi nuorten suosiossa olevasta algidonista. Terveystieteiden lehden suhtautuminen pysyi asiantuntevan kriittisenä koko tarkasteltavan ajanjakson ajan, mutta tietoisuuden lisääntyminen oli selkeästi huomattavissa.

Terveystieteiden lehden suhtautuminen lääkeaineiden vaaroihin ja väärinkäyttöön ei ole aikaisemmin ollut tutkimuksen kohteena. Lehden antamaa kuvaa lääkkeitä ja kyseisten aineiden väärinkäytöstä ei ole myöskään tarkasteltu. Näiden kahden seikan tarkastelu antaa oivallisen kuvan suomalaisen lääke- ja huumetietoisuuden kasvusta, kun voidaan huomata 1930-luvun heikko tietoisuus ja myöhemmin verrata tätä 1960-luvulla vallinneeseen, jo suhteellisen valaistuneeseen tilaan.

Terveystieteiden lehtien artikkeleissa alkoholi oli paljon esillä. Tätä tietoa voisi hyödyntää jatkotutkimuksissa, sillä aikalaiset pitivät alkoholia huumaavana aineena. Alkoholi oli myöskin pahin kansanterveyden heikentäjä koko 1900-luvun ajan. Terveystieteiden lehden kirjoitukset tarjoaisivat oivallisen lähteen alkoholin aseman tarkastelulle Suomessa.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I LÄHTEET

Terveystieteiden aikakauskirja 1930–1965

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Hakkarainen, Pekka 1992: Suomalainen huumeekäyttö. *Huumeaineiden yhteiskunnallinen paikka toisen maailmansodan jälkeen*. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 42. Hakkapaino Oy, Helsinki.

Karlsson, Risto 1996: *Kansikuva uusiksi. Kuusikymmentä vuotta elämää ja ihmisiä Yhtyneissä Kuvalehdissä*. Otava, Keuruu.

Kontula, Osmo 1988: *Huumeet Suomessa*. Otava, Helsinki.

Oksanen, Atte 2008: ”Kenraalit vauhdissa ja sotilaat sammuksissa – sotaa huumeissa ja humalassa” *Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia*, s. 181-205. Toim. Sari Näre & Jenni Kirves. Johnny Kniga, Helsinki.

Tommila & Salokangas 1998: *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Oy Edita Ab, Helsinki.

Ylikangas, Mikko 2009: *Unileipää, kuolonvettä, spiidiä. Huumeet Suomessa 1800–1950*. Atena, Jyväskylä.

III DIGITAALISET LÄHTEET

Kielitoimiston sanakirja, www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80
(Luettu 24.10.2018)

Duodecim, www.duodecim.fi/tuotteet-ja-palvelut/aikakauskirja-duodecim/

Duodecim-lehti (Luettu 24.10.2018)